

ТЕОРІЯ, МЕТОДИКА ТА ОРГАНІЗАЦІЙНІ ОСНОВИ СУДДІВСЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У СПОРТІ

Дядечко І. Є.

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0001-5709-9150
dyadechko@ukr.net*

Верітов О. І.

*доктор педагогічних наук, доцент,
професор кафедри фізичної культури і спорту
Запорізький національний університет
вул. Університетська, 66, Запоріжжя, Україна
orcid.org/0000-0002-3793-3010
kop230405@gmail.com*

Остапчук В. І.

*керівник фізичного виховання
Львівський фаховий коледж
Львівського національного університету природокористування
вул. Замарстинівська, 167, Львів, Україна
orcid.org/0009-0005-7528-4719
vasyl.i.ostapchuk@gmail.com*

Квасниця О. М.

*кандидат наук з фізичного виховання і спорту, доцент
Хмельницький національний університет
вул. Інститутська, 11, Хмельницький, Україна
orcid.org/0000-0003-2478-915X
oleg.kvasnitsa@ukr.net*

Скрипченко І. Т.

*кандидат наук з фізичного виховання та спорту, доцент,
доцент кафедри теорії та методики фізичної культури та спорту
Херсонський державний аграрно-економічного університет
вул. Стрітенська, 23, Херсон, Україна
orcid.org/0000-0001-5895-3099
sit71@ukr.net*

Ключові слова: арбітраж, футбол, баскетбол, волейбол, методика, професійна підготовка, компетентність, технології, об'єктивність.

У статті представлено розширений аналіз сучасних теоретико-методичних засад суддівства у спорті з урахуванням особливостей командних та індивідуальних дисциплін. Розкрито зміст базових принципів формування суддівського корпусу, серед яких – об'єктивність, неупередженість і компетентність, що забезпечують високий рівень арбітражу та формують довіру до системи змагань. Охарактеризовано вимоги до професійного й особистісного портрета судді включно з ґрунтовними знаннями правил, умінням застосовувати їх у динамічних ігрових ситуаціях, психологічною стійкістю, комунікабельністю, спостережливістю, фізичною витривалістю. Детально описано структуру та специфіку процедур арбітражу у футболі, баскетболі та волейболі, наведено офіційні жести й сигнали, принципи взаємодії членів суддівської бригади, алгоритми застосування правил переваги та контролю часу. Проаналізовано сучасні тенденції підготовки суддів, серед яких – упровадження відеоповторів, систем автоматичної фіксації результатів, електронних протоколів, біофідбек-технологій і симуляторів для відпрацювання складних ігрових епізодів. Підкреслено роль психофізіологічних чинників, таких як швидкість реакції, концентрація уваги, стійкість до стресу та багатозадачність, у забезпеченні точності суддівських рішень. Запропоновано напрями вдосконалення професійної підготовки арбітрів: модульні програми з поєднанням базового блоку і спеціалізованих модулів, тренінги зі стрес-менеджменту, когнітивно-моторні вправи, застосування відеоаналізу та біомоніторингу. Обґрунтовано необхідність упровадження стандартизованих процедур оцінювання компетентності та регулярної атестації для підтримання високих стандартів діяльності. Результати дослідження можуть бути використані у системі підготовки та підвищення кваліфікації суддів, розробленні методичних матеріалів і впровадженні інноваційних технологій у суддівську практику.

THEORY, METHODOLOGY, AND ORGANIZATIONAL PRINCIPLES OF OFFICIATING IN SPORTS

Dyadechko I. Ye.

*Candidate of Sciences in Physical Education and Sports, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5709-9150
i.dyadechko@ukr.net*

Veritov O. I.

*Doctor of Pedagogical Sciences,
Associate Professor at the Department of Physical Culture and Sports
Zaporizhzhia National University
Universytetska str., 66, Zaporizhzhia, Ukraine
orcid.org/0000-0002-3793-3010
kop230405@gmail.com*

Ostapchuk V. I.

*Head of the Physical Education
Separate Structural Department «Lviv Professional College
of Lviv National Environmental University»
Zamarstynivska str., 167, Lviv, Ukraine
orcid.org/0009-0005-7528-4719
vasyl.i.ostapchuk@gmail.com*

Kvasnytsya O. M.

*Candidate of Science in Physical Education and Sports,
Associate Professor
Khmelnyskyi National University
Instytutska str., 11, Khmelnytskyi, Ukraine
orcid.org/0000-0003-2478-915X
oleg.kvasnitsa@ukr.net*

Skrypchenko I. T.

*PhD, Associate Professor,
Associate Professor at the Department of Theory and Methods
of Physical Culture and Sports
Kherson State Agrarian and Economic University
Stritenska str., 23, Kherson, Ukraine
orcid.org/0000-0001-5895-3099
sit71@ukr.net*

Key words: *arbitration,
football, basketball,
volleyball, methodology,
professional training,
competence, technologies,
objectivity.*

The article presents an extended analysis of modern theoretical and methodological foundations of sports officiating, considering the specifics of both team and individual disciplines. It explores the core principles underlying the formation of the refereeing body, including objectivity, impartiality, and competence, which ensure a high level of arbitration and foster trust in the competition system. The professional and personal profile of a referee is characterized, encompassing comprehensive knowledge of the rules, the ability to apply them in dynamic game situations, psychological resilience, communication skills, attentiveness, and physical endurance. The structure and specifics of arbitration procedures in football, basketball, and volleyball are described in detail, including official gestures and signals, principles of interaction within the refereeing team, and algorithms for applying the advantage rule and time control. Current trends in referee training are analyzed, such as the implementation of video replays, automated result recording systems, electronic protocols, biofeedback technologies, and simulators for practicing complex game episodes. The role of psychophysiological factors—such as reaction speed, concentration, stress resistance, and multitasking—in ensuring decision-making accuracy is emphasized. Directions for improving professional referee training are proposed, including modular programs combining a basic block with specialized modules, stress management training, cognitive-motor exercises, and the use of video analysis and biomonitoring. The necessity of introducing standardized competence assessment procedures and regular certification to maintain high performance standards is substantiated. The research results can be applied in referee training and professional development systems, the development of methodological materials, and the implementation of innovative technologies in officiating practice.

Постановка проблеми. Суддівство у сучасному спорті стоїть перед низкою викликів, які ускладнюють забезпечення об'єктивності, неупередженості та високої професійної компетентності арбітрів. Зростання вимог до точності суддівських рішень, поширення технічних засобів фіксації (VAR, електронні системи, фотофініш), ускладнення регламентів різних видів спорту, а також вплив психофізіологічних чинників (стрес, втома, мультизадачність) створюють необхідність перегляду теоретико-методичних підходів до підготовки суддів. Існує потреба у системному підході до формування суддівського корпусу, що поєднає теоретичну підготовку, спеціалізовані практичні навички, психологічну стійкість і вміння ефективно використовувати сучасні технології для підвищення якості арбітражу.

Актуальність питання підвищення якості суддівства у спорті зростає в умовах ускладнення змагальної діяльності, упровадження сучасних технологій, підвищення вимог до об'єктивності та неупередженості фахівців. Суддя виступає ключовою постаттю у забезпеченні чесної та регламентованої спортивної боротьби, а суддівська помилка може вплинути не лише на результат зустрічі, а й на репутацію виду спорту загалом.

Удосконалення теорії та методики суддівства набуває стратегічного значення для підготовки кваліфікованих фахівців, формування базових і спеціалізованих навичок, розвитку морально-вольових якостей і професійної стійкості суддівського корпусу.

Сучасні наукові публікації акцентують, що суддівська діяльність – це не механічне застосування правил гри, а складна система професійного реагування, аналітики, прийняття рішень із залученням фізичних, психологічних і комунікативних ресурсів. Дослідники підкреслюють важливість якісної початкової підготовки та постійного підвищення кваліфікації суддів. Проблема об'єктивності суддівської оцінки розглядається крізь призму сучасних технологій: упровадження відеоповторів, автоматичних систем фіксації, електронних протоколів.

Дослідники у своїх статтях розглядають специфіку суддівства спортивних танців, включаючи критерії оцінки майстерності, систему кваліфікацій суддів, правила змагань та методику контролю роботи суддів. Важливий акцент робиться на об'єктивності оцінок, професійній підготовці, етиці суддівства і необхідності систематичного вдосконалення знань суддів [1; 6].

У посібнику [5] систематизовано теоретичні і практичні аспекти підготовки суддів у боротьбі. Описано особливості професійної кваліфікації, технічні, психологічні та фізичні вимоги до суддів, важливість об'єктивності в оцінці сутичок,

підготовку робочих протоколів і організацію процесу суддівства на змаганнях.

У низці досліджень [8–10] розглядаються принципи підготовки баскетбольних суддів з урахуванням сучасних вимог теорії і методики спортивного тренування. Наголошується на необхідності спеціалізації, професійного відбору, розроблення тестів і нормативів для оцінки рівня підготовки арбітрів та застосування відеоаналізу для вдосконалення їхньої роботи.

Вищезгадані джерела комплексно охоплюють теоретичні основи і методичні підходи до суддівства у різних видах спорту, аналізують специфіку суддівської діяльності, підкреслюють необхідність професійної підготовки і підтримки об'єктивності в оцінюванні спортсменів. Вони стануть корисною основою для глибшого вивчення теми суддівства з конкретного виду спорту.

Особливу увагу також приділено питанням спеціалізації суддів (футбол, баскетбол, волейбол та ін.), необхідності знання специфіки виду спорту й особливостей психофізіологічного стану спортсменів під час змагань.

Мета статті – теоретико-методологічне обґрунтування сучасних засад суддівства в різних видах спорту та визначення ефективних напрямів підготовки суддів з урахуванням психофізіологічних вимог і технічного прогресу. Зокрема, необхідно: проаналізувати базові принципи суддівства (об'єктивність, неупередженість, компетентність) та їх практичну реалізацію; визначити ключові компоненти професійної підготовки суддів (теорія, практика, психологічна підготовка, технічні навички); окреслити методичні підходи та інструменти підвищення якості арбітражу з урахуванням специфіки різних видів спорту; виокремити напрями подальших досліджень і вдосконалення суддівської системи в умовах упровадження сучасних технологій.

Завдання дослідження:

1. Систематизувати теоретичні основи суддівства та визначити понятійно-термінологічний апарат, необхідний для підготовки фахівців-арбітрів.
2. Проаналізувати методичні підходи до підготовки суддів у командних та індивідуальних видах спорту (на прикладі футболу, баскетболу, волейболу) і виокремити спільні та специфічні вимоги.
3. Оцінити роль психофізіологічної підготовки (реакція, увага, стресостійкість) у формуванні професійної компетентності судді та запропонувати практичні засоби її вдосконалення.
4. Проаналізувати вплив технічного прогресу (VAR, електронні системи фіксації, відеоаналіз) на процес прийняття рішень суддями та запропонувати методичні рекомендації щодо інтеграції цих технологій у систему підготовки.
5. Сформулювати практичні рекомендації для підвищення ефективності суддівської діяльності –

від відбору й атестації до безперервного підвищення кваліфікації і застосування біомоніторингу та аналітики.

Виклад основного матеріалу дослідження з обґрунтуванням отриманих наукових результатів. Суддівство ґрунтується на таких базових принципах:

1. Об'єктивність – суворе дотримання правил і стандартів оцінки, виключення особистих уподобань. Об'єктивність забезпечує чесність і професійність оцінювання виступів спортсменів, що є основою довіри до результатів змагань. Судді повинні суворо дотримуватися правил змагань, використовувати стандартизовані системи оцінювання і керуватися лише фактами та якістю виконання, уникаючи будь-яких суб'єктивних упереджень чи симпатій. Це необхідно, щоб забезпечити справедливість в оцінюванні та уникнути конфліктів і звинувачень у нечесності, а також підтримати довіру глядачів, спортсменів і тренерів до суддівської системи. Окрім того, об'єктивність знижує роль людських помилок і випадкового впливу через застосування регламентованих методів, наприклад систем із відсівом найвищих і найнижчих оцінок у деяких видах спорту.

Об'єктивність гарантує, що результати змагань відбивають реальний рівень виконання без зловживань, політичного, ідеологічного чи комерційного впливу, що особливо важливо на професійному та олімпійському рівнях. Відсутність об'єктивності може призводити до деморалізації спортсменів, психологічного стресу та втрати інтересу до спорту в цілому.

2. Неупередженість – незалежність судді від зовнішнього впливу, рівне ставлення до всіх учасників змагань, забезпечує об'єктивність оцінювання, чесність і справедливість у визначенні результатів. Об'єктивне суддівство є основою розвитку виду спорту та гарантією довіри до системи змагань. Суддя повинен суворо і безособистісно застосовувати правила, не допускаючи впливу особистих симпатій, належності до організацій чи зовнішнього тиску. Неупередженість суддів є фундаментом, на якому базується їхня робота, і відсутність цієї якості може призводити до упереджених рішень та порушення спортивної етики.

Окрім того, неупередженість суддівства дає змогу створити умови для чесного змагання, а також підвищує рівень довіри до суддівської системи як серед спортсменів, так і серед уболівальників. Судді повинні уникати розмов із глядачами чи іншими учасниками, не реагувати емоційно на виступи спортсменів і триматися коректно та професійно в процесі оцінювання. Такий підхід забезпечує рівні умови для всіх учасників змагань та сприяє розвитку спорту в цілому.

Важливість неупередженості проявляється у забезпеченні чесності, рівності, довіри і про-

гресу у спортивній сфері, що є основою для справедливих і авторитетних результатів змагань.

3. Компетентність – володіння знаннями, навичками й досвідом, необхідними для якісного арбітражу, якістю та ефективністю прийняття рішень під час змагань. Вона включає володіння теоретичними знаннями, практичними навичками, психологічною стійкістю та здатністю адекватно застосовувати правила виду спорту в складних і швидкоплинних ігрових ситуаціях. Високий рівень компетентності дає змогу судді бути об'єктивним, неупередженим і зваженим у своїх рішеннях, що є основою справедливості суддівства і збереження спортивної чесності.

Професійна компетентність забезпечує ефективне розв'язання типових професійних завдань, таких як оцінка технічних і тактичних дій спортсменів, контроль за дотриманням правил та правильне застосування санкцій згідно з регламентом змагань. Недостатній рівень компетентності суддів гальмує розвиток спорту, порушує об'єктивність результатів та негативно впливає на репутацію суддівського корпусу і спорту загалом. Окрім того, компетентність судді оцінюється не лише за знаннями правил, а й за рівнем фізичної підготовки, психологічним станом, умінням працювати в екстремальних умовах спортивної боротьби. Відсутність високої компетентності під час суддівства може призводити до помилок, викликати невпевненість і підвищену тривожність у суддів.

Компетентність суддів є фундаментальним принципом, що гарантує об'єктивність, якість, і справедливість у суддівстві у спортивних змаганнях. Вона забезпечує довіру учасників, глядачів і організаторів до результатів змагань та сприяє розвитку спорту в цілому.

Суддівська діяльність містить підготовчий, оперативний (змагальний) та аналітико-рефлексивний етапи. Суддя повинен: знати правила змагань та специфіку їх застосування; демонструвати волю до прийняття рішень у межах своїх повноважень; володіти конфліктологічною та стресостійкою поведінкою.

Судді також мають відповідати високим етичним стандартам: чесність, справедливість, безсторонність, здатність працювати під тиском і дисциплінованість. Прозорість у суддівстві посилюється публічним оголошенням результатів і звітністю щодо оцінок. Психологічна підготовка суддів є невід'ємною, оскільки вона формує готовність ефективно працювати під час змагань, правильно реагувати на складні епізоди та підтримувати концентрацію.

Теоретичні основи суддівства у спорті охоплюють знання правил та критеріїв, застосування об'єктивної і неупередженої оцінки, дотримання етичних норм і підготовку, як теоретичну, так

і психологічну, що разом забезпечує якісне функціонування суддівської системи у спорті.

Методика суддівства у футболі базується на суворому дотриманні правил гри, умінні залишатися непомітним на полі, правильному виборі позиції для контролю гри, а також на постійному психологічному аналізі дій гравців для розпізнавання навмисних порушень від випадкових. Суддя повинен чітко та впевнено приймати рішення, бути відповідальним, стриманим і спокійним. Його роль – забезпечити дотримання правил без зайвого втручання у гру, одночасно контролюючи поведінку гравців та хід матчу.

До основних аспектів методики суддівства належать: володіння набором жестів і сигналів для інформування гравців і глядачів про прийняті рішення (опис нижче); уміння застосовувати правило переваги – дозволяти грі продовжуватися, якщо порушення не пригнічує атаку команди, що має перевагу; контроль часу гри, уміння зупиняти і відновлювати гру за необхідності (травми, порушення, вихід м'яча за межі поля); фізична підготовка судді для швидкого переміщення по полю, щоб бути близько до епізодів, що контролюються, та підтримка високої концентрації протягом усього матчу.

Методика також урахує психологічні якості арбітра, оскільки він повинен уміти керувати ситуацією на полі, уникати конфліктів і приймати рішення, навіть якщо вони викликають незадоволення учасників гри.

Розглянемо основні сигнали судді:

1. Піднята рука вгору – означає призначення вільного або штрафного удару, а також сигналізує про застосування правила переваги. Суддя піднімає руку і дає можливість команді продовжити атаку, якщо це вигідніше.

2. Указівка напрямку удару або вкидання – суддя показує рукою, у який бік відбуватиметься вкидання або виконуватиметься удар з ауту/кутовий/штабний удар.

3. Піднята жовта картка – попередження гравцю за порушення правил (наприклад, фол, симуляція, затримка часу).

4. Піднята червона картка – видалення гравця з поля за серйозне порушення (грубі фолі, агресія, друга жовта картка тощо).

5. Сигнал зупинки гри (свисток) – зупинка гри через порушення, травму, вихід м'яча за межі поля або іншу причину.

6. Жест «продовжуй» (рука витягнута вперед, долоня вниз) – означає, що гра триває і немає порушень або для підтвердження продовження після зупинки.

7. Жест «кидання м'яча вниз» – сигнал для початку чи відновлення гри, наприклад після зупинки через травму.

8. Жест рук, складених буквою «Т» (тайм-аут) – використовується для позначення зупинки часу або перерви (зазвичай у футбольних матчах не застосовується, але може бути корисним за пауз).

Суддівство у футболі вимагає від арбітра не лише бездоганного знання правил, а й уміння швидко аналізувати та оцінювати ігрові ситуації, координувати дії помічників, здійснювати психологічний контакт із гравцями. Система VAR стала важливим інструментом підвищення точності арбітражу, однак не усуває людського чинника повністю.

Отже, основні обов'язки футбольного судді: контролювати дотримання правил гри та безпеки учасників; здійснювати санкції за порушення (жовті, червоні картки); погоджено взаємодіяти з боковими суддями та резервними арбітрами; фіксувати всі ключові події у протоколі матчу.

Таким чином, методика суддівства у футболі – це комплексна система знань, навичок і поведінкових реакцій, що дають змогу арбітру ефективно управляти грою та підтримувати її справедливий і динамічний характер.

Методика суддівства у баскетболі базується на чіткому дотриманні правил гри, техніці та механіці суддівства, а також на правильній жестовій комунікації для інформування учасників і глядачів про прийняті рішення. Суддівська бригада зазвичай складається з трьох осіб: старшого судді та двох помічників, які координують свої дії, розташовуються на майданчику за визначеними правилами і контролюють гру. Старший суддя здійснює організаційну й адміністративну функції, контролюючи роботу всієї суддівської бригади.

Основні елементи методики суддівства включають:

– Контроль за грою – відслідковування правильності ведення м'яча, порушень правил, часу володіння м'ячем, фолів та інших аспектів ігрового процесу.

– Техніка суддівства – володіння жестами, якими судді передають рішення (наприклад, зарахування очок, фолі, порушення). Жести досить стандартизовані: піднята рука з указівним пальцем – зараховано 1 очко; вказівний і середній пальці – 2 очки; підняті обидві руки з трьома пальцями – успішний триочковий кидок тощо.

– Механіка суддівства – організація переміщень суддів на майданчику для максимальної оглядовості ситуації, взаємодія між суддями, повноваження у межах зони відповідальності.

– Психологічна і фізична підготовка – судді повинні швидко приймати правильні рішення під час гри, мати витривалість і належний рівень спеціальної підготовки для оцінки техніко-тактичних дій гравців.

– Стандарти прийняття рішень – судді повідомляють про зафіксовані порушення свистком і жестами, зобов'язані точно вказувати характер порушення та номер гравця, який його здійснив.

Таким чином, методика суддівства у баскетболі є комплексною системою правил, технічних навичок, координації дій суддів і чіткої комунікації, що забезпечує об'єктивне та ефективне проведення змагань.

Методика суддівства волейболу має низку нюансів: залучення двох суддів (першого і другого), опрацювання кожного моменту відповідним жестом, коректна організація підрахунку очок та регулювання заміні. Перший суддя має право змінювати рішення колег у спірних ситуаціях, оцінювати спірні м'ячі та приймати рішення щодо особливих випадків у рамках правил.

Методика суддівства у волейболі базується на високій компетентності суддів, які мають не просто механічно застосовувати правила гри, а бути частиною процесу, підтримуючи гру і взаємодіючи з гравцями. Суддя повинен уникати надмірної уваги до себе, діючи лише за потребою і винятково у разі необхідності приймати негативні рішення.

Суддя має бути висококваліфікованим експертом і другом гри, який не лише фіксує помилки, а й створює комфортну атмосферу, адекватно реагуючи на прояви емоцій гравців. Свідомо негативна поведінка карається, а спонтанний прояв емоцій, схвальні вигуки та підбадьорювання – дозволяються.

Суддівська бригада працює злагоджено: перший суддя координує дії, ураховуючи сигнали другого судді, суддів на лініях та секретаря. Після закінчення дії суддя звертається до колег для перевірки ситуації та може змінити рішення у разі потреби.

Використовуються чіткі офіційні жести для комунікації з командами та глядачами (наприклад: сигнал подачі, заміни, попередження, вилучення, порушень правил, затримки м'яча, положення м'яча в полі або за його межами). Ось детальніший опис декількох основних суддівських жестів:

1. Дозвіл подавати – перший суддя рухом руки вказує напрямок подачі після перевірки готовності обох команд і володіння м'ячем гравцем, що подає.

2. Указівка команді, що подає – після фіксації помилки перший суддя показує у такому порядку: команда, яка подаватиме, характер помилки, а за необхідності – гравця, який припустився помилки. Другий суддя, якщо зафіксував порушення, показує жест у зворотному порядку.

3. Зміна сторін майданчика – суддя піднімає обидва передпліччя: одне перед грудьми, інше – за спиною, потім поміняє позиції рук.

4. Перерва (тайм-аут) – долоня однієї руки лежить на піднятому вгору пальці іншої руки, фор-

муючи літеру «Т». Потім рука вказує на команду, що взяла тайм-аут.

5. Попередження за неправильну поведінку – показують жовту картку для попередження гравця або члена команди.

6. Видалення – показують червону картку для видалення гравця з гри.

7. Дискваліфікація – одночасне показання жовтої та червоної карток однією рукою.

8. Помилки у грі з м'ячем: подвійне торкання: суддя піднімає два пальці або робить круговий рух пальцем; захоплення м'яча: рух руки вниз або жест, що вказує на затримку м'яча; чотири удари: підняття чотирьох пальців.

9. М'яч у майданчику/поза майданчиком – лінійні судді піднімають прапорці вгору або горизонтально для сигналізації, чи м'яч у або за межами поля.

10. Подача з порушенням часу (затримка) – піднята рука з розчепіренними пальцями сигналізує про затримку.

11. Заслін (заперечення при подачі) – підняття обох рук вертикально вгору долонями вперед, що означає заборону заслону під час подачі.

12. Кінець партії або матчу – суддя схрещує передпліччя з витягнутими кистями перед грудьми.

13. Перехід за середню лінію або позиційні помилки – суддя вказує рукою на середню лінію або виконує визначений рух для сигналізації порушення.

Ці жести є офіційними і мають бути витримані достатньо довго, щоб їх зрозуміли гравці, тренери та глядачі. Кожен жест має конкретне значення, що допомагає ясно інформувати про рішення судді під час матчу.

Таким чином, методика суддівства у волейболі – це складна комплексна система, що включає правильне застосування правил, психологічний підхід до гравців, командну роботу суддівської групи та чітку голосову і жестову комунікацію.

Висновки і перспективи подальших розробок у цьому напрямі. Суддівство у сучасному спорті є складною багатокомпонентною діяльністю, що поєднує глибокі теоретичні знання, розвинені практичні навички, високий рівень психофізіологічної готовності та здатність до ефективної комунікації. Ключовими принципами, які забезпечують якість арбітражу, залишаються об'єктивність, неупередженість і компетентність, однак їх реалізація вимагає системного підходу до підготовки та підвищення кваліфікації суддів.

Професійний портрет арбітра передбачає володіння повним спектром знань правил конкретного виду спорту, уміння швидко та коректно застосовувати їх у динамічних умовах змагань, підтримання високого рівня фізичної підготовленості та

стійкості до стресу. Аналіз методики суддівства у футболі, баскетболі та волейболі свідчить про необхідність чіткої командної взаємодії суддів, стандартизованих жестів і сигналів, а також правильного позиціонування та контролю за грою.

Сучасні тенденції підготовки суддів включають активне впровадження відеоповторів, електронних протоколів, автоматизованих систем фіксації результатів і біофідбек-технологій, що підвищують точність прийняття рішень, але не знімають потреби у високій професійній майстерності арбітра. Значну роль відіграють психофізіологічні чинники: швидкість реакції, концентрація,

здатність працювати в умовах багатозадачності, які необхідно цілеспрямовано розвивати у процесі навчання.

Перспективними напрямками вдосконалення суддівської діяльності є впровадження модульних програм підготовки з урахуванням специфіки виду спорту, використання симуляційних технологій, тренінгів зі стрес-менеджменту, когнітивно-моторних вправ та регулярного моніторингу професійного стану суддів. Реалізація цих заходів сприятиме підвищенню якості арбітражу, зміцненню довіри до результатів змагань та розвитку спортивної галузі загалом.

ЛІТЕРАТУРА

1. Горбенко, Горбенко О., Лисенко А. Особливості методики суддівства змагань зі спортивних танців і танцювального спорту. *Науковий часопис Українського державного університету імені Михайла Драгоманова. Серія 15*. 2023. № 8(168). С. 36–39. DOI: [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8\(168\).07](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8(168).07).
2. Голоха В.Л., Бойченко Н.В. Підготовка суддів з видів спорту : навчальний посібник. Харків : ХДАФК, 2023. 139 с.
3. Костюкевич В.М. Теорія і методика тренування спортсменів високої кваліфікації : навчальний посібник. Вінниця : Планер, 2007. 273 с.
4. Товт В.А., Ляховець Л.О., Ляховець-Булеца К.М., Степчук Н.В. Основи теорії спорту для всіх : методичний посібник. Ужгород : Говерла, 2014. С. 94–101.
5. Організація та суддівство змагань з видів спорту : навчально-методичний посібник / уклад. С.В. Удачин. Маріуполь : ЗОШ І–ІІІ ступенів № 41, 2015. 52 с.
6. Паєвський В., Прошкин М. Значення суддівства в сучасному спорті. *Спортивные игры*. 2017. № 2. С. 53–55.
7. Паєвський В.В., Кравчук К.Р. Напрями вдосконалення професійної підготовленості суддів із волейболу. *Проблеми и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях* : зб. ст. X міжнар. наук. конф. Білгород ; Харків, 2014. С. 106–109.
8. Подтикан М.П., Помещикова І.П., Ломан С.Л. Напрями підготовки арбітрів у баскетболі. *Проблеми и перспективы развития спортивных игр и единоборств в высших учебных заведениях* : зб. ст. XIV міжнар. наук. конф., м. Харків, 9–10 лютого 2018 р. Т. 2. С. 66–70.
9. Подтикан М.П., Помещикова І.П., Ширяєва І.В. Рівень підготовленості баскетбольних арбітрів до змагань. *Спортивные игры*. 2017. № 4. С. 42–46.
10. Помещикова І.П., Пашенко Н.О., Печников О.Д. Підвищення рівня спеціальної підготовленості молодих баскетбольних арбітрів. *Слобожанський науково-спортивний вісник*. 2013. № 5. С. 192–195.

REFERENCES

1. Horbenko, O., & Lysenko, A. (2023). Osoblyvosti metodyky suddivstva zmanhan zi sportyvnykh tantsiv i tantsiuvalnoho sportu [Features of refereeing methodology in sports dance competitions]. *Naukovyi chasopys Ukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Mykhaila Drahomanova*. Seria 15, 8(168), 36–39. [https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8\(168\).07](https://doi.org/10.31392/NPU-nc.series15.2023.8(168).07)
2. Holokha, V.L., & Boichenko, N.V. (2023). Pidhotovka suddiv z vydiv sportu: navch. posib. dlia studentiv 3 kursu spetsializatsii «Borotba» [Training of referees in sports: Textbook for 3rd-year students majoring in «Wrestling»]. Kharkiv : KhDAFK.
3. Kostiukevych, V.M. (2007). Teoriia i metodyka trenuvannia sportsmeniv vysokoi kvalifikatsii [Theory and methodology of training highly qualified athletes]. Vinnytsia : Planer.
4. Tovt, V.A., Liakhovets, L.O., Liakhovets-Buletsa, K.M., & Stepchuk, N.V. (2014). Osnovy teorii sportu dlia vsikh: metod. posib. [Fundamentals of sport for all: Methodical manual]. Uzhhorod : Hoverla.
5. Udachyn, S.V. (Comp.). (2015). Orhanizatsiia ta suddivstvo zmanhan z vydiv sportu: navch.-metod. posib. [Organization and refereeing of sports competitions: Educational-methodical manual]. Mariupol : Secondary School No. 41.
6. Paievskiy, V., & Proshkyn, M. (2017). Znachennia suddivstva v suchasnomu sporti [The importance of refereeing in modern sport]. *Sportivnye igrы*, (2), 53–55.

7. Paievskiy, V.V., & Kravchuk, K.R. (2014). Napriamy udoskonalennia profesiinoi pidhotovlenosti suddiv z voleibolu [Directions for improving the professional preparedness of volleyball referees]. In *Problemy i perspektivy razvitiya sportivnykh igr i edinoborstv v vysshikh uchebnykh zavedeniyakh* : sb. st. Kh mezh-dunar. nauch. konf. (pp. 106–109). Belgorod–Kharkiv.
8. Podtykan, M.P., Pomeshchikova, I.P., & Loman, S.L. (2018). Napriamy pidhotovky arbitriv u basketboli [Directions of referee training in basketball]. In *Problemy i perspektivy razvitiya sportivnykh igr i edinoborstv v vysshikh uchebnykh zavedeniyakh* : zb. st. XIV mizhnar. nauk. konf. (Vol. 2, pp. 66–70). Kharkiv.
9. Podtykan, M.P., Pomeshchikova, I.P., & Shyriaieva, I.V. (2017). Riven pidhotovlenosti basketbolnykh arbitriv do zmahan [Level of preparedness of basketball referees for competitions]. *Sportivnye igry*, (4), 42–46.
10. Pomeshchikova, I.P., Pashchenko, N.O., & Pechnikov, O.D. (2013). Pidvyshchennia rivnia spetsialnoi pidhotovlenosti molodykh basketbolnykh arbitriv [Improving the level of special preparedness of young basketball referees]. *Slobozhanskyi naukovo-sportyvnyi visnyk*, (5), 192–195.

Дата першого надходження рукопису до видання: 29.06.2025
Дата прийнятого до друку рукопису після рецензування: 21.07.2025
Дата публікації: 03.10.2025